

สถาบันสุขภาพสัตว์แห่งชาติ

จดหมายข่าว

National Institute of Animal Health [NIAH] NEWSLETTER

ISSN 0858-4516

ปีที่ 10 ฉบับที่ 5 ประจำเดือน มิถุนายน 2544

พยาธิ หรือ ปาราสิต

(parasites) เป็นอันตรายต่อสุขภาพของคนและสัตว์ ทำให้ร่างกายทรุดโทรม ชุ่มผอม ทำให้โรคอื่นแทรกซ้อน และเสียชีวิตได้ในสัตว์นับว่าเป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่ง ด้วยเหตุที่พยาธิต่างๆ ทำให้ผลผลิตสัตว์ลดลง สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการรักษา และทำให้เกิดปัญหาด้านสุขอนามัยของประชาชน

มีพยาธิหลายชนิดที่ระยะหนึ่งของการเจริญเติบโตในวงจรชีวิตจะต้องอาศัยพาหนะกึ่งกลาง (intermediate host) เป็นที่เจริญเติบโตเป็นพยาธิตัวอ่อนระยะติดต่อ (infective stage) ที่สามารถทำให้เกิดโรคในคนหรือสัตว์ (host) โดยที่หอยเป็นพาหนะกึ่งกลางของพยาธิที่สำคัญๆ หลายชนิดที่นำโรคไปติดต่อคนหรือสัตว์ได้ ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

พยาธิใบไม้ในตับ

(Liver fluke, *Fasciola gigantica*)

มีหอยคันกันแหลมน้ำจืด (*Lymnaea rubiginosa*) ซึ่งเป็นหอยพวกไม่มีฝาปิดเป็นพาหนะกึ่งกลาง ตัวแก่ของพยาธิจะพบในท่อน้ำดีและถุงน้ำดีของตับ ส่วนตัวอ่อนจะพบได้ทั้งในเนื้อตับ ถุงน้ำดี ท่อน้ำดี สัตว์เคี้ยวเอื้อง เช่น โค กระบือ แพะ แกะ จะเป็นโรคนี้มากกว่าสัตว์อื่น แต่อาจพบในสัตว์อื่นเช่น สุกร สุนัข แมว ช้าง และคน ช่วงฤดูฝนหอยจะเพิ่มจำนวนขึ้นสัตว์จึงมีโอกาสติดโรคได้สูง สัตว์ติดโรคโดยการกินพยาธิตัวอ่อนระยะติดต่อที่เกาะอยู่ตามวัชพืชเข้าไป สัตว์ป่วยที่มีอาการ

กองบรรณาธิการ

พยาธิจากหอย

ชนิดเฉียบพลัน

ไม่พบบ่อยนักซึ่งพบในแพะ และมากกว่าโคและกระบือ โดยมีอาการตับอักเสบรุนแรงและเลือดออกมาก

เนื่องจากการไชของพยาธิตัวอ่อนจำนวนมาก

ส่วนอาการชนิดเรื้อรังสัตว์จะผอมแห้ง อ่อนเพลีย ขนหยาบไม่เป็นมัน เลือดจาง บวมน้ำที่ขากรรไกรล่าง ท้องเสียหรือท้องผูก มีไข้เล็กน้อย และอาจตายในที่สุด สำหรับโคนมจะทำให้ให้น้ำนมและคุณภาพน้ำนมลดลง ด้วย จากการผ่าซากในรายที่เป็นเฉียบพลันจะพบเลือดออกและพยาธิตัวอ่อนในตับ ในรายที่เป็นแบบเรื้อรังพบท่อน้ำดีหนาตัวขึ้น มีการสะสมของแคลเซียม พบพยาธิตัวแก่ในท่อน้ำดี บางครั้งพบพยาธิตัวอ่อนที่ปอดอีกด้วย

การรักษาอาจใช้ยา Nitroxylin 340 มิลลิกรัม (Trodax[®]) ฉีดเข้าใต้ผิวหนัง ขนาด 1.3 ซีซี. ต่อน้ำหนัก 50 กิโลกรัม ฉีดปีละ 2 ครั้ง Niclofolan 40 มิลลิกรัม (Bilevon[®] injection) ฉีดเข้าใต้ผิวหนัง โค กระบือ ขนาด 1 ซีซี. ต่อน้ำหนัก 50 กิโลกรัม แพะ แกะ ให้ผสมน้ำยาเป็น 0.4% (ยา 1 ซีซี. ผสมน้ำกลั่น 9 ซีซี.) ฉีดเข้าใต้ผิวหนัง ขนาด 1 ซีซี. ต่อน้ำหนัก 5 กิโลกรัม Closantel 50 มิลลิกรัม (Flukiver[®] 5% injection) ฉีดเข้ากล้ามเนื้อ ขนาด 1 ซีซี. ต่อน้ำหนัก 20 กิโลกรัม

Albendazole (Valbazen®) ให้กินขนาด 1 ซีซี. ต่อ น้ำหนัก 10 กิโลกรัม

การตรวจและวินิจฉัยโรคทางห้องปฏิบัติการ เป็นการตรวจหาไข่พยาธิในอุจจาระโดยวิธี sedimentation method-beads technique หรือ formalin-ether technique ซึ่งในช่วงเดือนตุลาคม 2543 - มีนาคม 2544 สถาบันสุขภาพสัตว์ฯ และ ศูนย์วิจัย-ชันสูตรโรคสัตว์ ทั้ง 7 แห่ง ได้รับตัวอย่าง อุจจาระกระบือ 147 ตัวอย่าง ตรวจพบไข่พยาธิ ไบไม้ในดับจำนวน 39 ตัวอย่าง

พยาธิไบไม้ในตับอ่อน

(Pancreatic fluke, *Eurytrema pancreaticum*)

มีหอยบกเป็นพาหะกึ่งกลางระยะที่ 1 และตั๊กแตนเป็นพาหะกึ่งกลางระยะที่ 2 อาจพบที่ ท่อน้ำดีและลำไส้เล็กส่วนต้นของโค กระบือ แพะ แกะ มีอันตรายทำให้เกิดความระคายเคือง เกิดอาการ อักเสบเรื้อรัง ทำให้ท่อตับอุดตัน เนื้อตับถูกทำลาย ทำให้สัตว์มีสุขภาพทรุดโทรม และผอมลง

พยาธิไบไม้ในกระเพาะที่ 1 - 2

(Rumen & Reticulum fluke, *Paramphistomum cervi*)

มีหอยคันตัวแบนคล้ายเลขหนึ่งน้ำจืด (*Indoplanorbis exustus*) เป็นพาหะกึ่งกลาง ในกระเพาะที่ 1 - 2 ไม่ค่อยมีอันตราย แต่ในลำไส้ เล็กพบว่าพยาธิตัวอ่อนจะดูดเลือดและกัดกินเนื้อ เยื่อ ทำให้ระคายเคือง ท้องเดิน เยื่อบุลำไส้หนา ลำไส้อักเสบมีเลือดออก อุจจาระมีเลือดปน มีกลิ่นเหม็น ชุ่มผอม บวมหน้า พยาธิที่อยู่ในท่อน้ำดี สัตว์ป่วยจะมีอาการคล้ายโรคพยาธิไบไม้ในตับ

พยาธิไบไม้ในเลือด

(Blood fluke, *Schistosoma spindalis*)

มีหอยคันก้นแหลมและตัวแบนคล้ายเลข หนึ่งเป็นพาหะกึ่งกลาง พบในเส้นเลือดดำบริเวณ ลำไส้ของโค กระบือ แพะ แกะ ม้า สุนัข สัตว์ติดโรค โดยการกินน้ำ ซึ่งมีพยาธิตัวอ่อนระยะติดต่อ หรือ ถูกไขเข้าผิวหนัง อัตราการเกิดโรคสูงในบริเวณ

แหล่งเก็บน้ำ เช่น การสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ จะทำให้ หอยมีการแพร่กระจายมากขึ้น สัตว์ป่วยมีอาการ ท้องเสีย อุจจาระเป็นน้ำและเลือดปนด้วย ปวด บริเวณท้อง เลือดจาง ผอมแห้ง อ่อนเพลีย จากการ ฆ่า ชากพบชากผอมและเยื่อเมือกซีด พบพยาธิตัวแก่ใน เส้นเลือดดำที่บริเวณตับและลำไส้ ตับและปอดขยาย ใหญ่ เลือดออกในชั้นเยื่อเมือกของลำไส้ อาจพบชิ้น ส่วนของพยาธิหรือไข่พยาธิในเนื้อปอดหรือตับ พบไข่พยาธิในชั้นเยื่อเมือกของลำไส้เล็กส่วนปลาย และลำไส้ใหญ่ พบผีหรือก้อนทุมเล็กๆ รอบๆ ไข่พยาธิ พยาธิไบไม้ในลำไส้สุกร

(*Fasciolopsis buski*)

อาจพบในคน พาหะกึ่งกลางเป็นพวกหอย Planorbis และ Segmentina ที่ชอบเกาะต้นกระเจ็ด ในคนมีอาการรุนแรงเนื่องจากพยาธิเกาะตัวอยู่ตาม เยื่อบุลำไส้ ทำให้อักเสบ ถ้ามีพยาธิมากๆ จะทำให้ ปวดท้อง ท้องเดิน เป็นเรื้อรัง และเป็นท้องมารได้

พยาธิไบไม้ในตับคน

(Oriental liver fluke, *Opisthorchis viverrini*)

พบระบาดมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และประเทศลาว มีหอยขมน้ำจืด (*Bithynia* spp.) ซึ่งเป็นหอยมีฝาปิดเป็นพาหะกึ่งกลางระยะที่ 1 และปลาน้ำจืดมีเกล็ดเป็นพาหะกึ่งกลางระยะที่ 2 คนติดพยาธินี้จากการกินปลาที่มีตัวอ่อนระยะติดต่อ พยาธิตัวแก่อยู่ในถุงน้ำดีและท่อน้ำดีของตับ

พยาธิหอยโข่ง

(*Angiostrongylus cantonensis*)

ในคนพบครั้งแรกซึ่งพบตัวพยาธิจากน้ำไขสันหลังของผู้ป่วยที่เสียชีวิตด้วยเยื่อหุ้มสมองอักเสบชนิด Eosinophilic meningoencephalitis เป็นผู้ป่วยชาวไต้หวัน เมื่อ พ.ศ.2487 นอกจากนี้พบในรัฐฮาวาย ประเทศแถบมหาสมุทรแปซิฟิก เมืองโอกินาวาตอนเหนือของญี่ปุ่น

สำหรับประเทศไทยพบได้ทั่วไปทั้งในคนและหนู โดยพบพยาธิในตระกูลเดียวกันอีกสองชนิด คือ *A. malaysiensis* และ *A. siamensis* ในประเทศคอสตาริกามีรายงานพบพยาธิชนิด *A. costaricensis* ซึ่งทำให้เกิดลำไส้อุดตันในคน

ในคนป่วยจะมีอาการเยื่อหุ้มสมองอักเสบ เริ่มหลังจากติดพยาธิระยะติดต่อ (ตัวอ่อนระยะที่ 3) แล้ว 1-3 สัปดาห์ จะมีอาการปวดศีรษะ หลังและคอแข็ง มีไข้เล็กน้อยหรือไม่มีไข้ บางรายอาจจะมีอาเจียนมีเม็ดเลือดขาวอีโอซิโนฟิลสูง รู้สึกชาที่หน้า ในรายที่เสียชีวิตการจะเกิดที่สมองและเนื้อสมอง และอาจพบตัวพยาธิอยู่ด้วย อาจพบตัวพยาธิในลูกตาซึ่งเป็นตัวอ่อนระยะที่ 5 ผู้ป่วยส่วนมากอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพราะประชาชนชอบรับประทานอาหารดิบ พวกปลา กุ้ง และย่ำปลายฤดูแล้งช่วงมกราคมถึงกุมภาพันธ์เป็นฤดูที่จับหอยได้ง่ายเพราะน้ำลด พยาธิตัวอ่อนระยะติดต่อ (ระยะที่สาม) อยู่ในหอยซึ่งเป็นโฮสต์ที่สำคัญ เช่น หอยโข่ง (*Pila gracilis*, *P. pesmei*, *P. ampullacea*, *P. polita*) และหอยทากยักษ์ (*Achatina fulica*)

แม้ว่าจะมีหอยทากยักษ์มากแต่คนไทยไม่นิยมกินจึงติดโรคจากหอยโข่งซึ่งนำมาทำลาบดิบหรือสุกๆ ดิบๆ หรืออาจจะติดโรคจากหอยตัวเล็กๆ ที่ติดอยู่ตามผักมากกว่า ส่วนปลา กบ เขียด กุ้ง ปู สัตว์เลื้อยคลาน กุ้งน้ำจืด และปู ซึ่งติดพยาธิจากหอย เป็นโฮสต์ทางผ่านของพยาธินี้และคนอาจติดพยาธิจากสัตว์เหล่านี้ได้ด้วย

วงจรชีวิตของพยาธิในหนูซึ่งเป็นตัวกักตุนพยาธิระยะตัวแก่ ซึ่งพยาธิตัวแก่อยู่ในหลอดเลือดแดงของปอดหนู ไข่พยาธิออกมาในกระแสเลือดไปติดอยู่ที่เส้นเลือดฝอยของปอด ตัวอ่อนระยะที่หนึ่งจะฟักตัวออกจากไข่ไซทะเลผ่านเนื้อปอดเข้าถุงลมผ่านหลอดลมเข้าหลอดอาหาร กระเพาะอาหาร ลำไส้ แล้วออกร่างกายหนูไปกับอุจจาระจากนั้นตัวอ่อนระยะที่หนึ่งจะไชเข้าสู่หอยทากยักษ์ หอยโข่งหรือหอยขม แล้วตัวอ่อนจะลอกคราบสองครั้งในหอยกลายเป็นตัวอ่อนระยะที่สามซึ่งเป็นระยะติดต่อ ใช้เวลาประมาณ 2-3 สัปดาห์ มีโอกาสที่จะพบพยาธิตัวอ่อนระยะติดต่อเกือบ 100 ตัวต่อหอย 1 ตัว เมื่อหนูกินตัวอ่อนระยะติดต่อในหอยเข้าไป ตัวอ่อนจะไชเข้าไปในเส้นเลือดดำของลำไส้หนูแล้วไปยังสมองและเยื่อหุ้มสมองเพื่อเจริญเป็นตัวอ่อนระยะที่ 4 และ 5 แล้วออกจากสมองลงมาอยู่ในหลอดเลือดแดงของปอดหนู และเจริญเติบโตเป็นพยาธิตัวแก่ต่อไป

คนป่วยจะมีอาการสำคัญตอนที่ตัวอ่อนเข้าสู่สมองและเยื่อหุ้มสมอง ทำให้สมองและเยื่อหุ้มสมองอักเสบ จากรายงานของกรมควบคุมโรคติดต่อกระทรวงสาธารณสุข พบคนป่วยในปี พ.ศ.2539 จำนวน 193 ราย และพ.ศ.2543 1,369 ราย โดยที่จังหวัดขอนแก่นมีคนป่วยมากที่สุด รองลงมาคือ ชัยภูมิ

การควบคุมและป้องกันโรคจากพยาธิชนิดนี้ควรประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบถึงการติดต่อและการป้องกันไม่ให้เป็นโรคหลายๆ ทาง เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และอาสาสมัครด้านสุขศึกษา ต้องไม่รับประทานหอย หรือโฮสต์ทางผ่าน เช่น ปลา กบ เขียด กุ้ง ปู สัตว์เลื้อยคลาน กุ้งน้ำจืด และปู ดิบ หรือดิบๆ สุกๆ น้ำดื่มควรต้มให้สะอาด เพราะอาจมีระยะติดต่ออยู่ในน้ำ พืชผักที่จะรับประทานสดๆ ควรล้างให้สะอาด ผู้ที่ใช้มือทำงานในดินที่มีหอยนำโรคนี้อยู่ต้องล้างมือให้สะอาด รวมทั้งกำจัดหอยและหนู

ในการควบคุมป้องกันโรคพยาธิจากหอยนั้น ควรทำลายหอยที่เป็นพาหะกึ่งกลางของพยาธิ ไข่ ยาถ่ายพยาธิป้องกันโรคเป็นประจำ ป้องกันไม่ให้ สัตว์เข้าไปในบริเวณแหล่งระบาดของโรค เช่น ทำรั้วกันหนองน้ำหรือทุ่งหญ้าไม่ให้สัตว์กิน หญ้าริมน้ำ ดูแลสภาพแวดล้อม ป้องกันการแพร่ พันธุ์ของหอย เช่น อย่าให้มีน้ำขังในทุ่งหญ้าเลี้ยง สัตว์นานๆ และในคนต้องงดรับประทานหอย กุ้ง ปู ปลาที่มีเกล็ดน้ำจืดดิบ หรือดิบๆ สุกๆ ☆

สถานที่ส่งตัวอย่างเพื่อตรวจวินิจฉัยโรค

สถาบันสุขภาพสัตว์แห่งชาติ กรุงเทพฯ

โทร. (02) 5798908-14

ศูนย์วิจัยและชันสูตรโรคสัตว์

ศูนย์ฯ ลำปาง โทร.(054) 221476

ศูนย์ฯ พิษณุโลก โทร.(055) 312069-73

ศูนย์ฯ ขอนแก่น โทร.(043) 261246

ศูนย์ฯ สุรินทร์ โทร.(044) 518755

ศูนย์ฯ ชลบุรี โทร.(038) 742116-20

ศูนย์ฯ ราชบุรี โทร.(032) 261884

ศูนย์ฯ นครศรีธรรมราช โทร.(075) 538035

จดหมายข่าวสถาบันสุขภาพสัตว์แห่งชาติ

ISSN 0858-4516

วัตถุประสงค์

เพื่อเผยแพร่วิชาการด้านสุขภาพสัตว์โดยเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนข่าวสารวิชาการ เสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหาด้านสุขภาพสัตว์และการเลี้ยงสัตว์ รวมทั้งการประชาสัมพันธ์กิจกรรมด้านสุขภาพสัตว์

เจ้าของ

สถาบันสุขภาพสัตว์แห่งชาติ กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เกษตรกลาง ถ.พหลโยธิน เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 ☎ 5798908-14 5798918-19

ที่ปรึกษา

นายสัตวแพทย์ยุคล ลิ้มแหลมทอง รองอธิบดีกรมปศุสัตว์ ฝ่ายสัตวแพทย์
สัตวแพทย์หญิง ดร.วัลลภา หนูหนักดี ผู้อำนวยการสถาบันสุขภาพสัตว์แห่งชาติ
ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและชันสูตรโรคสัตว์ หัวหน้ากลุ่มงาน และหัวหน้าฝ่าย

บรรณาธิการ

นายสัตวแพทย์โชคชัย นกเทศ

จัดพิมพ์-เผยแพร่

สมชาย ช่างทอง

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นายสัตวแพทย์นพพร ศราพรพันธุ์

อุทาสิน มีโชคสม

กองบรรณาธิการ

นายสัตวแพทย์โสภณ ท้วมแสง

สำนักงาน

งานวางแผน ชั้น 2 ฝ่ายอำนวยการ

นายสัตวแพทย์ชัยศิริ มั่นตชัยสกุล

กำหนดออก

ปีละ 6 ฉบับ ทุกๆ 2 เดือน ครั้งละ 1,200 ชุด

นายสัตวแพทย์วัชรชัย ณรงค์ศักดิ์

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย

สถาบันสุขภาพสัตว์แห่งชาติ

กรมปศุสัตว์ จตุจักร กทม.10900

ที่ กษ 0615/ว.60

ในราชการกรมปศุสัตว์

นางสาวอุทาสิน มีโชคสม

(นางสาวอุทาสิน มีโชคสม)
เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล